

# Nous documents sobre el bombardeig del Deutschland

per Maria Lluïsa Alsoza, Vicent Bernabeu,  
Maria Dolors Balaguer  
i Felip Cirer

## Justificació

Algunes vegades un se'n porta la sorpresa que uns alumnes d'ensenyament secundari aconseguïen documents que escrupolosos historiadors desconeixien o no tenien al seu abast.

Això passà quan el mes de maig de 1996 Dolors, Lluïsa i Vicent em lliuraren un treball escolar sobre la Guerra Civil a Eivissa; les fotocòpies dels documents que aportaven em van sorprendre, ja que no els coneixia. Aviat vaig consultar la bibliografia que sobre la Guerra Civil tenia, per comprovar si s'havien publicat amb anterioritat. No els vaig trobar reproduïts enlloc. Així que amb el seu permís aquí veuen la llum aquestos documents. A partir de la còpia del radiotelegrama del comandant militar d'Eivissa dirigit al de Balears i de l'escrit al cònsol alemany a Palma de Mallorca on s'informa de la mort del mariner Alfred Meyer i de l'estat de salut dels altres cinc ferits, referem el treball, que era molt ampli, i el limitarem en aquesta part, al bombardeig del Deutschland.

## Algunes referències bibliogràfiques

El Deutschland era un vaixell de dimensions limitades pel tractat de pau de Versalles —10.000 tones de desplaçament—, per la qual cosa se'l va dotar d'un armament d'artilleria i d'una velocitat superior al que correspondria a un cuirassat.

El 29 de maig de 1937, dissabte, el cuirassat alemany Deutschland havia fondejat a mitja tarda a l'avantport d'Eivissa. Prop d'ell també era ancorat un petrolier. Dins el port, amarrat al moll, hi havia el torpediner Leopard. Aquest i el petrolier també eren



Vicent Torres davant unes bites i una guia que la tradició diu que eren del Deutschland i que caigueren a la mar, per efectes del bombardeig, amb un tros de fusta. Al fons l'antiga bandera de combat de l'esquadra alemanya.

alemanys. Els dos últims havien arribat amb certa antelació.

Els alumnes de COU de l'I.B. Santa Maria fan el següent relat: Aparegueren dos avions republicans i llançaren bombes. Una d'elles va caure sobre el menjador de la tripulació i matà vint-i-dos mariners i en ferí setanta-cinc. Una altra bomba afectà la coberta lateral, amb pocs danys. El fet fou presenciat per l'armada republicana en una de les seues rares sortides a alta mar. Per tant, els alemanys cregueren que els havia atacat una flotilla de destructors. En realitat, aquesta començà a disparar contra el port i la ciutat després del pas dels avions. El bombardeig ocasionà morts i ferits entre la població de la ciutat. Es donava la circumstància que a l'avantport hi havia ancorat un

petrolier alemany i al moll, atracat, el torpediner Leopard, també alemany. El llibre també reproduceix la versió que donà del fet el govern de la República: justificà l'atac perquè el vaixell obrí foc contra els avions. Diu que els avions llançaren dotze bombes. També donen a conèixer la versió alemanya de l'atac al seu vaixell.

Bertazioli relata els fets segons informacions que recollí, ja que no presencià l'atac. Apunta un episodi ben interessant: les forces revoltades contra la República difongueren la notícia que els aviadors eren russos. Cosa totalment incerta, ja que un dels pilots atacants era germà de la que més tard seria la seua primera esposa. Era el tinent d'aviació Antonio Nogueira Gerdaliza, que comentà a la seua







Fragment  
de la  
carta del  
comandant  
d'Eivissa  
al de  
Balears.

*Cómo ampliación a mis radiogramas del  
29 y 30 del actual, tengo el honor de poner  
en conocimiento de V.C. que el primero de los  
citados días alrededor de las 19 se presentaron  
ante el puerto de San Sebastián sobre la  
población dos aviones rojos volando muy juntos  
que al primer momento no se pudieron iden-  
tificar, arrojando varias bombas que cayeron  
en el mar inmediaciones del puerto y ante  
puerto y una de ellas sobre el acorazado ale-  
mán "Deutschland", que hacía poco más  
de media hora acababa de anclar en el  
puerto; produciendo la destrucción e  
incendio del avión de abordo, ocho mar-  
ineros decapitados por la explosión anterior  
se vieron envueltos en llamas, arrojándose  
al mar y apilados en unas sillas, casaca-  
siones, guarniciones desechadas, en lista, casaca-  
siones y otros y hospitalizados.*

*Al poco rato se aparecieron los aviones  
se presentaron ante la ciudad 10 unidades*

mort pel tribunal de Nuremberg i executat.

No oblidem que l'atac al Deutschland es produeix pocs dies després del que patí el creuer italià Berletta, amarrat al port de Palma. Moriren sis mariners italians i el vaixell rebé importants danys materials. Aquest vaixell pertanyia també a les forces del mal anomenat Comitè de No-Intervenció.

Enrique Fajarnés Cardona també evoca de manera semblant l'atac, que veié des de la plaça d'Espanya de Dalt Vila: El Deutschland acabava de fondejar. Els altres dos vaixells ja hi eren. A l'horitzó aparegueren vuit o nou siluetes de vaixells que venien del cap de la Mola. L'esquadra republicana anava perseguint el Deutschland, que semblava un vaixell perseguit que es refugia a aigües amigues. Sotadament, dos aparells que procedien de ponent bombardejaren el vaixell, que deixaren envoltat de flames i fum. Els avions viraren cap al sud i desaparegueren. Tot seguit, l'esquadra obrí foc contra la ciutat. Els projectils caigueren a diversos llocs de la ciutat: racó de la Plaça, Portal Nou, carrer d'Enmig. Finalitzat el

bombardeig, els vaixells republicans desaparegueren. Reduït l'incendi, el Deutschland s'havia allunyat lentament cap a s'Espardell. L'autoritat de marina d'Eivissa envià una llanxa a les aigües on el vaixell alemany havia fondejat. No trobà cap cos, però sí que hi havia fustes i altres restes del cuirassat.

El periòdic alemany *Die Zeit* del 30 de maig de 1997 publica un ampli reportatge amb motiu del 60 aniversari dels fets. Informa que en el cementeri de la Marina de Wilhelmshaven hi són enterrats 31 mariners del Deutschland. Aquest atac va estar a punt de causar una nova guerra. Hitler pensà que Stalin havia ordenat el bombardeig, cosa que l'historiador britànic Willard C. Frank, Jr. ha demostrat fa pocs anys que no era certa. Els alemanys reaccionaren amb el bombardeig indiscriminat, dos dies després, de la ciutat d'Almeria per part del cuirassat Admiral Scheer i alguns torpediners. L'autor explica el bombardeig per part de dos avions i el canoneig dels destructors republicans. Quan fa explosió la munició del grup d'estribord, una bolla de foc surt del vaixell. Els destructors aturen els trets i

desapareixen. Què ha passat? L'almirall de la flota Miguel Buiza i el seu conseller soviètic s'adonen que es tracta del Deutschland. D'una tripulació de 1.100 homes, 31 perderen la vida, 110 foren ferits, 74 d'ells de gravetat. Alemanya era un país indignat, el ministre de Propaganda Joseph Goebbels manipulava la propaganda antisoviètica i escrigué que els atacants eren soviètics. El que callaren és que quatre setmanes abans, avions alemanys havien bombardejat Gernika. Un aviador republicà confessà que pensaven que el vaixell era el creuer Cervera, de la flota franquista. També hi havia qui es creia que s'havia atacat el creuer Balears, que fustigava des de feia temps el proveïment de les forces republicanes. El govern de València es conformà amb una queixa davant la societat de les Nacions pel bombardeig d'Almeria. Stalin no volia una nova guerra a Europa. Alemanya tampoc, però sí que la guerra espanyola s'allargàs una mica més. El 31 de maig de 1937, amb honors militars, són enterrats a Gibraltar els morts. L'article finalitza amb el comentari de la decisió d'Hitler que els herois han de ser enterrats a la seua pàtria, i va manar exhumar els cadàvers i traslladar-los a Alemanya, on els feren un enterrament d'estat, utilitzat com a pretext per fer publicitat de l'ideari nacionalsocialista.

### **Radiotelegrama de la Comandància Militar d'Eivissa**

Vegem el que diu el primer document que reproduïm. És un radiotelegrama que la Comandància Militar d'Eivissa envia a la Comandància Militar de Balears i diu el següent:

I

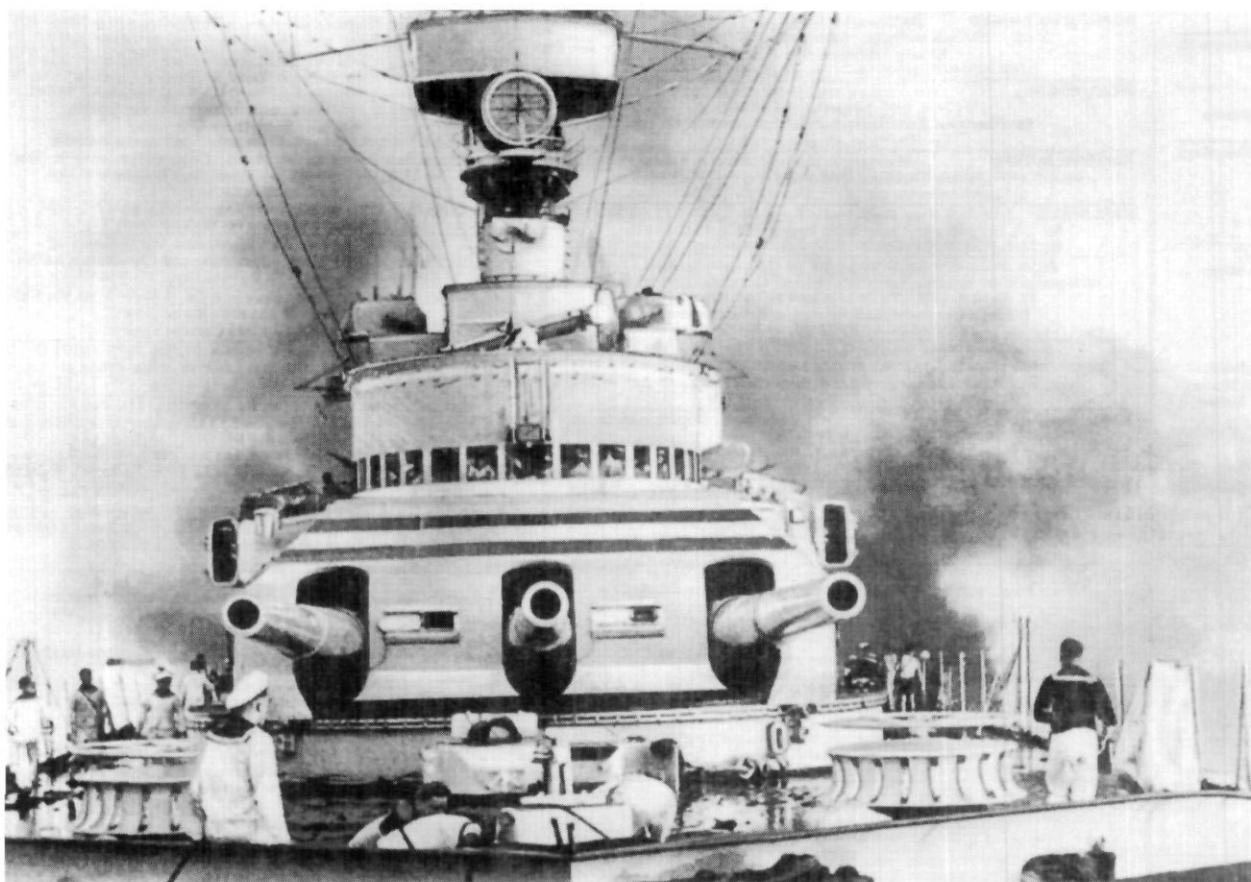
*Como ampliación a mis radiogramas del 29 y 30 del actual, tengo el honor de poner en conocimiento de V.I. que el primero de los citados días alrededor de las 19 se presentaron sobre la población dos aviones rojos volando muy juntos que al primer momento no se pudieron identificar, arrojando varias bombas que cayeron en el mar inmediaciones del puerto y antepuerto y una de ellas sobre el acorazado alemán "Deutschland", que hacía poco más de*







El  
Deutsch-  
land,  
el 29 de  
maig de  
1937 a  
Eivissa,  
envoltat  
de fum.  
(Foto:  
*Die Zeit*,  
30 de  
maig de  
1997.)



*cidas dimensiones de aquella no es extorsión.*

Alguns dels ferits del vaixell alemany, així com els eivissencs ferits en el bombardeig de l'esquadra republicana, foren atesos a l'antic hospital, situat a Dalt Vila. Bertazioli recorda que es cridà Marià Tur de Montis, que coneixia la llengua alemanya, per tal que fes d'interpret. Altres testimonis diuen que es portaren alguns ferits a la clínica naval, que en aquells moments era situada a un edifici al principi de la via Romana, just darrere el convent de les monges de la Consolació. Sembla que algun altre ferit va ser atès a l'asil de la carretera de Sant Antoni, on avui hi ha el col·legi Sa Real.

### **Els testimonis orals**

El bombardeig del Deutschland va ser un fet comentat per tots els eivissencs. Record que fa una vintena d'anys vaig sentir comentar a un grup de persones majors aquesta acció. Es trobaven de tertúlia a les terrasses del Club Nàutic i una d'elles que havia presenciat el fet deia que el cuirassat va intentar abandonar el lloc on estava fondejat i que per guanyar temps no va his-

sar l'àncora, sinó que tirà tota la cadena al fons de la mar. Assegurava que encara en aquell moment, i a pesar dels anys passats, trobaria el lloc on eren l'àncora i la cadena del Deutschland, situat entre el Botafoc i els Daus. Altres diuen que la cadena i l'àncora varen ser recuperades anys després per uns ferrovellers que desballestaven vaixells. El que tots afirmen és que el vaixell no va arribar a sortir, ja que abans els avions abandonaren el cel eivissenc.

El Neptum va ser el primer que va arribar a l'avantport d'Eivissa, sobre les quatre i mitja de la tarda. Fondejà entre la punta de la Mar Loca i l'illa Negra. Més tard arribà el Deutschland, que fondejà sobre la línia imaginària que uniria es Daus amb l'illa de ses Rates, de proa cap as Daus.

Testimonis presencials de l'acció ens diuen que els dos avions arribaren a l'avantport des de ponent, passant per sobre es Soto i el Calvari. Les bateries del Calvari eren encara en construcció. A pesar de la sorpresa inicial el Deutschland respongué tan aviat com va poder amb foc antiaeri. També el Leopard va obrir foc contra els avions. Algú evoca el record que abans de

salpar el Leopard, mariners alemanys raptaren una parella alemanya de raça jueva i els embarcaren en el torpediner.

Un altre fet que convé apuntar, és que durant uns dies va estar ancorat davant ses Casasses de l'Illa Plana un petit vaixell cabler de nacionalitat alemanya. Quina funció tenia aquest vaixell?

En el moment de l'atac també es trobava atracat al martell del port, a la banda de ponent, el vaixell italià Spero, que tenia la base a Eivissa juntament amb tres vaixells més, que els nostres informants esmenten amb aquestos noms: Sirocco, Proccione i Baronmanini. Segurament devien ser part de l'aportació italiana al Comitè de No-Intervenció.

El Deutschland salpà ja fosc i es dirigí cap a Gibraltar, on varen ser atesos els ferits i reparats els danys més urgents. Els morts foren desembarcats a la base naval alemanya de Wilhelmshaven, i foren rebuts com herois per l'almirall Raeder.

Pel que fa al posterior atac de l'esquadra republicana, els nostres informants recorden perfectament que formaren una mitja lluna entre es Castellar de cala Llonga i la



TRISTE ANIVERSARIO

Cumpleaños ayer el primer aniversario de la cobarda y vil agresión al acorazado alemán "Deutschland"...

CRONICA de Guerra

de Justo Sevillano (EXTRACTO)

Al séptimo día de combates se le atribuye la captura de los restos sobre nuestras posiciones de Tremp, Camarasa,...

este capitán a crítica duramente la acción del general de Praga al permitir diversas quintas. Tal medida ha sido...

El ataque rojo retardado por un periodista francés R. Nacional.—Paris.—El Courrier de "Le Journal" en el...

Página del Diario de Ibiza del día treinta de mayo de 1938 on apareix la noticia de l'aniversari del bombardeig del Deutschland.

al campo para su convalecencia habiéndose ofrecido distintas familias para tenerles en sus casas.

Me es muy grato ofrecerme de nuevo Affmo. Viva Alemania - Arriba España

Aquest document desmenteix una opinió molt estesa entre els eivissencs, que repeteixen que un vaixell alemany va tornar a Eivissa al cap de pocs dies de l'atac i recollí els ferits i morts. Algú apunta el nom del Pinguin, el vaixell que recollí els ferits. Sembla que anava escortat per un vaixell de guerra que no arribà a entrar al port. Un dels nostres informants recorda que l'enterrament d'algun dels mariners alemanys morts va anar acompanyat d'una gran parada militar a Vara de Rey. Bertazioli també apunta en aquest sentit quan diu que recorda una desena o més de creus de pedra d'alemanys a la zona de terra comuna a la dreta del cementeri vell. Corresponen aquestes creus, totes elles, a tripulants del creuer alemany. ■

condes un terreno pacífico para avanzar rápidamente y con ritmo acelerado de otros...

En todos sus intentos los rojos han fracasado en absoluto. En el primer día de la batalla de Camarasa...

Los ataques de los rojos contra algunas posiciones nacionalistas del frente de Cataluña han fracasado por completo...

CRONICA DE ROMA

Ha cambiado en los últimos días el Teniente Almirante de Flota...

GACETILLAS Religiosas

Mañana, último día de mayo, tendrán lugar en la iglesia de Santa Domingo los actos fúnebres del mes de María.

Mola de Formentera. Ells no pensen que fossin deu unitats, parlen de set o vuit, però el que no diu el radiotelegrama, i sí que ho afirmen els testimonis, és que hi havia tres destructors de bandera francesa, que no dispararen cap tret. Sembla que actuaven d'observadors. Aquestes vaixells poden haver causat la confusió sobre el nombre total de vaixells republicans.

Els testimonis orals confirmen el que diu M. Villangómez sobre els llocs on caigueren les bombes de l'esquadra. En especial recorden la que caigué en el Racó de la Plaça, que matà davant la barberia d'en Forn Nou l'al·lota Eulària Riera Roig, "Eulàrieta Noguera", un jove aprenent de sastre a can Despuig i la mare del capità Viola, que vivia a l'edifici de can Palau, també al Racó de la Plaça. Un dels soldats morts a la casamata del Portal Nou era natural de can Roig de Dalt, Corona. Sembla que també morí un obrer dels que feien les fortificacions de l'Illa Grossa o d'en Valarino.

Escrit al consol alemany a Mallorca

El segon document que transcrivim és una nota enviada al consol

d'Alemanya a Palma que degué enviar alguna autoritat militar d'aviació, ja que empra paper timbrat del cap de la base d'Hidro de Pollença, encara que és veu perfectament datat a Eivissa el 4 de juny.

Ibiza 4 Junio 37

Sr. Cónsul de Alemania en Palma Muy Sr. mío: como continuación a mi carta anterior, tengo el sentimiento de comunicar a V. que en el día de ayer falleció el marinero del "Deutschland" Alfred Meyer cuyo entierro se celebró por la tarde asistiendo al mismo como al de sus compañeros fallecidos seccion de las tropas de esta plaza que le rindieron honores siendo envuelto su ataúd con las banderas Alemana y Española.

De los otros cinco heridos, tres se hallan ya levantados, otro está fuera de peligro quedando uno grave.

Como ya le dije están atendidos con todo cariño, les he mandado ropa interior y zapatos y un sastre les ha tomado medida para un traje a los que están ya levantados.

En cuanto estén en condiciones de salir del hospital, irán a vivir

BIBLIOGRAFIA

- ALUMNES DE COU DE L'IB SANTA MARIA D'EIVISSA: La Guerra Civil a Eivissa i Formentera. Institut d'Estudis Eivissencs. Eivissa 1985. BERTAZIOLI RIQUER, FERNANDO: Memorias de la guerra y del exilio. Editorial Mediterrània. Eivissa 1996. DIAZ DE TUESTA, M. JOSÉ: "El vengador de Gernika. Leocadio Mendiola, aviador republicano, inutilizó un potente acorazado alemán en represalia por el bombardeo de la villa vizcaína". El País, 4 de juliol de 1997. GIL MUGARZA, BERNARDO: España en llamas. 1936. Ediciones Acervo. Barcelona 1968. JANSSEN, KARL-HEINZ: "Der Irrtum vor Ibiza". Die Zeit, 30 de maig de 1997. MACABICH LLOBET, ISIDOR: "Historia elemental de Ibiza", revista Ibiza, núm. 16, 1ª època. Eivissa 1945. VILLANGÓMEZ LLOBET, M.: "Cuatre dies en temps de guerra", EIVISSA, núm. 14, 3ª època. Eivissa 1983. El nostre agraïment als senyors Domingo Guasch, Manuel Guasch, Miquel Roig-Francolí, Antoni Torres Garcia i Vicent Torres Mariano per evocar els records que tenen dels fets aquí comentats, i a Marion Wendt per la traducció de l'article del Die Zeit.